

Petrișor-Aurelian LAZĂR*

**RECEPTAREA ZESTREI ÎN IZVOARELE JURIDICE
CARE AU CIRCULAT ÎN ȚĂRILE ROMÂNE.
FOI DE ZESTRE**

***The acceptance of dowry in historical judiciary sources
that have circulated in the Romanian Principalities.
Dowry lists***

Abstract: *Giving a dowry to girls when they got married was in the medieval period one of the major worries of parents, regardless of the social class that they belonged to. Often the source of misunderstandings and family disputes, the dowry was inherited by successive generations and reflected a world where the West met with the East; the dowry could affect the way a marriage would begin and even defined the identity of the girl.*

Beginning in the 17th century in Moldova, two types of dowry documents are known. The simplest form is the “zapis”, which acts like a contract between the newly wedded youth and the girl’s father. The second dowry document is the “dowry paper”, which was a list of items, both objects and real estate that the girl’s father gave to the newly wedded. The official owner became the wife, while the husband was only allowed to use the items, he did not own them. The items that could be included in a dowry were very diverse and included among others: entire villages, agricultural land, vineyards, orchards, cattle, clothes, jewelry, pots and pans, plates and table covers.

Keywords: *Moldova, marriage, dowry, family history, history of mentality.*

* * *

Criza societății bizantine s-a reflectat foarte mult în domeniul dreptului prin multitudinea textelor oficiale și neoficiale aflate în circulație, prin caracterul arbitrar al aplicării lor și prin corupția ce domnea în practica instanțelor judiciare; în această situație s-a ridicat în rândul cărturarilor

* Ph.D. Candidate, “The Lower Danube” University of Galați, Faculty of History, Philosophy and Theology, Romania; e-mail: lazarpetrisoraurelian@yahoo.com

Date submitted: 23 February 2016

Revised version submitted: 10 May 2016

Accepted: 03 July 2016

bizantini unii inițiatori ai măsurilor de îndreptare; un asemenea inițiator care a rămas reprezentativ în istoria societății bizantine în prima jumătate a secolului al XIV-lea a fost Constantin Armenopolos¹.

Cea mai însemnată carte a lui Armenopol² este „Manualul de legi” sau „Exabiblu”, apărut în 1345, ce a cunoscut o mare însemnatate în imperiul bizantin. În elaborarea „Exabiblului”, Armenopol s-a inspirat din mai multe izvoare: „Prohironul lui Vasile”, „Sinopsisul Basilicalelor”, „Novelele” împăraților Leon al VI-lea Filosoful, Constantin Porfirogenetul, Roman I, Roman III, Nichifor Foca, Vasile II, Alex și Manuil Comneanul, edictele prefectilor, practica judecătorească, Ecloga lui Leon și Constantin în 17 titluri, „Sinopsisul minor”, „Epanagoga”, „Cartea pedepselor”³. Lucrarea are o structură metodică și este împărțită în șase cărți, acestea având subdiviziuni distincte numite titluri. Dispozițiile despre dreptul patrimonial sunt cuprinse în cărțile a doua și a treia, fiecare având câte 11 titluri, iar cartea a patra cuprinde reguli despre dreptul familial în 15 titluri⁴.

În dispozițiile juridice ale lui Armenopol, tatăl este obligat să asigure fiicei sale zestrea la căsătorie⁵ chiar și în cazul când zestea a fost făgăduită verbal de către tatăl⁶. În caz contrar, dacă soția observa că bărbatul nu se îngrijea de zestre, potrivit legilor lui Armenopol, soției îi revenea dreptul de administrare a zestrei⁷.

În caz de divorț când bărbatului i se imputa risipirea zestrei, femeii îi revenea dreptul de proprietate asupra acesteia⁸. Dacă soția era vinovată de anumite lucruri imputate ei, bărbatul putea să se despartă de soția sa având

¹ Gheorghe Cronț 1963: 818.

² Potrivit lui Papadopoulos, Constantin Armenopol s-a născut în anul 1320 și a fost fiul unui curopolat de la curtea împăratului bizantin Ioan Cantacuzino. Mama sa a fost verișoara acestui împărat; Armenopol, la vârsta de 20 de ani a devenit profesor de drept, consilier juridic al împăratului Ioan Cantacuzino și președinte al tribunalului pentru cauze civile, iar în timpul lui Ioan al V-lea Paleologul l-a urmat pe tatăl său în funcția de curopolat (vezi Peretz Ion, *Curs de istoria dreptului român*: 525). Prima ediție greacă a Exabiblului a fost tipărită în 1540 la Paris de către Theodoricus Amadeus Sualenberg, ulterior fiind editat de mai multe ori tradus în limbile neogreacă, germană și rusă. Importanța Exabiblului în istoria dreptului românesc se reflectă prin traducerea rămasă integrală pentru instanțele juridice ale Moldovei de la începutul secolului al XIV-lea. Traducerea a fost realizată de Toma Cara în 1804, fiind ajutat de câțiva buni cunoscători ai limbii române (vezi Gheorghe Cronț 1963: 833).

³ Ștefan-Grigore Berechet 1933, vol. 1: 101.

⁴ Gheorghe Cronț 1963: 821.

⁵ „mama nu numai nu e silită să dea zestre fiicei sale, dar și bărbatul ei nu poate să mărite pe fiica și să-i dea zestrea din averea femeii, fără învoirea acesteia din urmă” (vezi Peretz Ion 1921, paragraful 1496: 364).

⁶ „Tatăl, chiar dacă ar fi făgăduit zestrea fiicei sale numai prin graiu îndatorat să o dea” (vezi Peretz Ion 1921, Titlul VIII, paragraful 1463: 355).

⁷ „Femeea are dreptul să se jeluască pentru zestre și în timpul când căsătoria e în ființă, dacă vede că averea bărbatului descrește și nu ajunge pentru plata zestrei toate” (vezi Peretz Ion 1921, Titlul VIII, paragraful 1485: 360).

⁸ Peretz Ion 1921, Titlul VIII, paragraful 1487: 361.

drept de proprietate asupra zestrei în următoarele cazuri⁹ „dacă soția știa că s-a complotat contra statului și nu spunea bărbatului, dacă îi spunea și acesta tăcea, ea era obligată să înștiințeze autoritatea superioară printr-o persoană străină și nu făcea aceasta”¹⁰; dacă soția îi amenința viața soțului¹¹; dacă lipsea de acasă un timp îndelungat fără să-și înștiințeze soțul. În cazul în care soția săvârșea adulterul, bărbatul păstra darurile dinaintea nunții și zestrea la care se adăuga o treime din averea soției în mărire cu zestrea adusă¹². Dacă impotența bărbatul era invocată de soție într-un proces de divorț în decurs de 3 ani de la căsătorie, dreptul de proprietate asupra zestrei îi revenea soției iar soțului îi reveneau darurile dinaintea nunții¹³.

Conform dispozițiilor iustianee imitate de „Exabibul” lui Armenopol, când un soț era luat în captivitate și nu revenea acasă în timp de 5 ani, se putea cere divorț, unde zestre îi revenea soției iar darurile dinaintea nunții rămâneau în patrimoniul soțului, care se cuvenea rudelor lui apropiate conform gradului moștenirii¹⁴.

1. „Nomocanonul lui Manuil Malaxos” (1561-1562)

De la căderea Constantinopolului, atenția juriștilor s-a concentrat asupra bisericii și orânduierii juridice în contextul diminuării puterii administrative din lumea greacă creștină. Populația avea nevoie de o lege normativă în care să se afle ideea de dreptate creștină mai strâns legată de dreptatea profană¹⁵. Prin urmare, dispozițiile Eclogiei au fost utilizate în țările române prin apariția „Nomocanonului” lui Malaxos.¹⁶ Acest nomocanon a fost redactat în 1561 de către Manuil Malaxos din Nauplia (Peloponez), notar al mitropolitului din Teba¹⁷. Malaxos și-a propus o lărgire și o modernizare a „Sintagmei” lui Matei Vlastare, părăsind ordinea alfabetică pentru una sistematică. Diferite variante ale „Nomocanonului” au fost traduse de Eustratie logofătul în Moldova în „Pravila aleasă - Carte de

⁹ Mototolescu Dumitru 1921: 34.

¹⁰ Harmenopulos Constantin 1921: 361.

¹¹ Mototolescu Dumitru 1921: 34 (vezi și Titlul IV, paragraful 3; Titlul V, paragrafele 13, 14 din Manualul de legi al lui Armenopol);

¹² Mototolescu Dumitru 1921: 35 (vezi și Titlul IV, paragraful 8; Titlul XV, paragrafele 14 din Manualul de legi al lui Armenopol).

¹³ Mototolescu Dumitru 1921: 35 (vezi și Cartea a IV-a, Titlul XV, paragraful 2 din Manualul de legi al lui Armenopol).

¹⁴ Mototolescu Dumitru 1921: 36 (vezi și Cartea a IV-a, Titlul XV, paragraful 3 din Manualul de legi al lui Armenopol).

¹⁵ Berechet Grigore Ștefan 1937, vol 1: 78-79.

¹⁶ Prin nomocanon se înțelege o colecție de legi cu caracter religios-profan. Titlul complet al Nomocanonului lui Malaxos este: „*Lege adunată din diferite canoane trebuitoare: ale dumnezeieștilor și sfinților apostoli, ale sfintelor sinoade ecumenice ale purtătorilor de Dumnezeu părinți și ale altor sfinți arhieriei, precum și din unele Novele ale Legilor împărătești și din altele*” (Berechet Grigore Ștefan 1937: 129). Pentru bibliografie vezi și C. Erbiceanu 1893: 319-334.

¹⁷ Berechet Grigore Ștefan 1937: 129.

îndreptare”, 1632 și în „Îndreptarea Legii - 1652”, unde se află și textul grecesc 307 din B.A.R. însoțit de traducerea în limba română în ediția din 1962¹⁸.

Examinând conținutul nomocanonului, constatăm că unele dispoziții indicate de Malaxos, ca fiind extrase din legile lui Leon și Constantin, corespund pe deplin textului din „Eclogă”, dar găsim și unele trimiteri la împărații Leon și Constantin, indicând dispoziții ce nu se află în „Ecloga izaauriană”. În această situație trebuie să admitem teza lui Lingenthal și Gkinis, că izvorul direct al lui Malaxos, nu a putut fi textul oficial al „Eclogiei”, ci o culegere necunoscută, bazată pe texte atribuite acestui cod; în secolul al XVI-lea Malaxos a putut cunoaște manualele private și culegerile de texte care nu menționau izvoarele lor¹⁹.

Normele cuprinse în „Nomocanonul” lui Malaxos sunt foarte generoase în detalierea condițiilor prin care unul dintre parteneri își pierde zestrea. În cazul în care soțul dovedea cu cinci martori infidelitatea soției, prin pronunțarea divorțului, aceasta pierdea zestrea în favoarea soțului²⁰. Același capitol menționează și o serie de alte cauze de divorț în care soția pierdea zestrea: dacă deține informații despre un atac la viața domnitorului și nu le mărturisește soțului ei²¹, dacă pune în pericol viața soțului²², vizite ale soției la străini fără consimțământul soțului²³, prezența la teatru sau la jocuri sportive²⁴.

Dacă desfacera căsătoriei se pronunța din cauza infidelității soțului, acesta pierdea a treia parte din avere, zestrea și darurile de nuntă, care treceau în proprietatea soției, conform glavei 216, al. 5²⁵.

¹⁸ Georgescu Valentin-Alexandru 1980: 111.

¹⁹ Cronț Gheorghe 1969: 27-28.

²⁰ „Dacă a fost pârâtă că a preacurvit și a fost dovedită, precum hotărâse legile... la pâra asupra adulterului, legea împărătească voiește, ca să fie cinci martori și să jure că au văzut cu ochii preacurvia ce se făcea; și atunci să se creadă” (Nomocanonul lui Malaxos, [N. M.], în Îndreptarea Legii [Î. L.] 1962, cap. 171, gl. 214, al. 1: 830.

²¹ „Dacă femeia știa că oarecare oameni conspiră în contra împăratului și nu a mărturisit bărbatului ei” (Nomocanonul lui Malaxos, în Î. L. 1962, cap. 171, gl. 214, al. 1: 830).

²² „Dacă vrăjmășește viața bărbatului ei cu orice chip ar afla sau știe pe alții că vrăjmășesc viața lui și nu i-a mărturisește” (Nomocanonul lui Malaxos, în Î.L. 1962, cap. 171, gl. 214, al. 3: 830).

²³ „Dacă se scaldă la baie cu bărbații străini fără voia bărbatului ei, sau în alt loc sau șade la ospăț cu ei, adică la masă, de petrecere” (N. M., în Î. L., cap. 171, gl. 214, al. 4: 830; „Dacă rămâne afară de casă fără voia bărbatului ei în casă străină, în care să nu fie rude ale ei” (N. M., în Î.L. 1962, cap. 171, gl. 214, al. 5: 830).

²⁴ „Dacă merge la teatru de jocuri să privească fără voia bărbatului ei. De asemenea și dacă merge să privească și la cursele de cai, unde aleargă”. (N. M. în Î.L. 1962, cap. 171, gl. 214, al. 7: 831).

²⁵ „Dacă are altă femeie în casa lui și doarme cu dînsa sau în sat, sau într-alt loc, și i-au spus femeia lui sau părinții ei sau altcineva, odată și de două ori, să se îndepărteze și el nu se va lăsa cu totul de acea preacurvă, femeia lui se desparte de dînsul; pentru aceasta bărbatul păgubește nu numai darurile dinaintea nunții și le ia femeia așijderea și zestrea ei, ci din averea lui, cît este a treia parte din darurile dinaintea nunții, atîta să se dea cu

Capitolul 173 prin glava 217, reglementează situația zestrei în caz de impotență: dacă după trei ani de la căsătorie femeia nu putea concepe copii din cauza impotenței bărbatului, se putea desparte de *perechea conjugală*, păstrându-și zestrea, iar bărbatul devenea posesorul darurilor dinaintea nunții²⁶. În capitolul 172, glava 216 sunt enumerate câteva situații în care, dacă se pronunță divorțul din culpa soțului, acesta era sancționat cu pierderea zestrei și a darurilor dinaintea nunții în favoarea femeii: a) dacă știa de unele planuri ce punea în pericol viața domintorului și nu lea mărturisit²⁷; b) dacă viața soției era amenințată de către soțul ei²⁸; paragraful al treilea prevedea sancționarea soțului dacă pune la îndoială, în mod direct sau indirect, demnitatea și onoarea soției sale²⁹; dacă bărbatul își acuza soția în fața judecătorului de întreținerea unor raporturi intime cu alte persoane, fără să aibă vreo dovadă, zestrea și darurile dinaintea nunții puteau intra în uzufructul soției, dacă aceasta intenta divorțul³⁰.

Multe dispoziții privitoare la regimul dotal s-au păstrat după sistemul configurat de reglementările „Nomocanonului” lui Malaxos, în Pravila de la 1652 a lui Matei Basarab, cunoscută sub numele de „Îndreptarea Legii”.

2. „Îndreptarea Legii” de la 1652

Dispozițiile pravilei din 1652 prevedeau că soțul putea dobândi dreptul de administrare a zestrei cu ocazia căsătoriei, însă în termeni foarte largi era consacrată situația de inferioritate asupra femeii.³¹ Datoria de credință și fidelitate conjugală constituia o obligație normală și civilă, nerespectarea credinței conjugale de către unul dintre soți reprezenta un motiv de divorț, respectiv infracțiune, ce se pedepsea cu pierderea zestrei și a bunurilor comune³².

Glava 214 prevedea că femeia își pierdea zestrea și toate darurile de nuntă în cazul adulterului temeinic dovedit de către soț și a desfrânării asociate cu prostituția³³. Bărbatul putea cere desfacerea căsătoriei dacă nu-

toate darurile dinaintea nunții și bărbatul se pedepsește, cu ce avea să sufere femeia” (N. M., în Î. L 1962, cap. 172, gl. 216, al. 5: 831-832).

²⁶ „Se desface, adică se desparte nunta și când vor trece trei ani, de când s-a făcut nunta, și bărbatul cu femeia nu se va putea împreuna ca oamenii, și dacă femeia va căuta să se despartă de perechea conjugală, adică de bărbatul ei, și dînsul va mărturisi, că într-adevăr nu se poate împreuna cu dînsa, atunci femeia se desparte de acel bărbat al ei și bărbatul de acea femeia a lui. Și bărbatul își ține lucrurile sale fără nici o pagubă și femeia zestrea ei numai; iar darurile dinaintea nunții rămîn la bărbat și nu le ia femeia”. (N. M., în Î. L 1962, cap. 173, gl. 217, z. 3: 832).

²⁷ N. M., în Î. L 1962, cap. 172, gl. 216, al. 1: 831.

²⁸ „Dacă a vrăjmășit viața ei în orice chip ar afla”; (N. M., în Î. L 1962, cap. 172, gl. 216, al. 2: 831).

²⁹ N. M., în Î. L 1962, cap. 172, gl. 216, al. 3: 831.

³⁰ N. M., în Î. L 1962: cap. 172, gl. 216, al. 4: 831.

³¹ Dumitrașcu & Bădescu 2013: 437.

³² Popescu 1970: 72.

³³ Dumitrașcu & Bădescu 2013: 437.

și putea păstra cinstea, petrecându-și viața în desfrâu. Acest motiv trebuia dovedit de către bărbat prin cinci martori prin care să mărturisească fapta soției³⁴. Tot glava 214 menționează și alte cazuri în care femeia pierdea zestrea în folosul soțului, dacă era acuzată de adulter: a) dacă arăta intenții rele față de onestitatea soțului, petrecând cu un străin fără ca soțul să fie înștiințat³⁵; b) atunci când femeia rămânea în casă străină fără motive determinate și fără consimțământul soțului³⁶; c) dacă soția era prezentă la jocurile sau la concursurile de echitație fără știrea sau voia soțului³⁷.

În caz de divorț, dacă bărbatul era învinuit, acesta trebuia să restituie zestrea soției, pierzând totodată și darurile dinaintea nunții; astfel, glava 216 ne prezintă cazurile concrete când bărbatului i se retrăgea dreptul de administrare a zestrei: a) dacă vorbele bărbatului aveau intenții criminale la adresa domnitorului³⁸; b) femeia rămânea cu zestrea dacă viața ei era amenințată de intențiile rele ale soțului³⁹; c) dispozițiile juridice ale lui Matei Basarab prevedeau că bărbatul își putea zestrea, dacă acesta punea la îndoială demnitatea și onoarea soției, speculând virginitatea și onestitatea ei prin alte persoane⁴⁰; d) în cazul în care bărbatul era învinuit de o relație extraconjugală, soția putea rămâne cu zestrea numai dacă iniția divorțul, motivând atingerea onoarei și încălcarea jurământului depus la căsătorie.⁴¹ Pentru aceste cazuri expuse în glava 216, soția putea beneficia

³⁴ „Și de acea vădîre, adevă presupunere de curvie, va legea împărătească să fie cinci mărturii, și să se jure cum au văzut cu ochii lor curvia carea se-au făcut; de acia atunce să se crează”. (Î. L 1962, gl. 214, z. 2: 221).

³⁵ „De se va spăla la bar cu bărbații străini fără de voia bărbatului ei, sau într-alt loc, sau de va șede la băuturi cu dînșii, adevă pre la mease dă veselie”. (Î. L 1962, gl. 214, z. 4: 221).

³⁶ „De va fi având bărbatul ei vreo bănuială pre vecinu-s și-i va zice să nu meargă în casa aceluia, iară ea va mearge”. (Î. L 1962, gl. 214, p. 6: 221).

³⁷ „De va mearge la vederea jocurilor să privească fără voia bărbatului ei. Așjderea iarăși de va mearge la încurarea cailor să se uite unde aleargă” (Î. L 1962 gl., 214, z. 7: 222). Dacă la începutul creștinismului o femeie onestă vizita jocurile și teatrele, acest fapt contravenea bunurilor moravuri. Sfinții Apostoli, în misiunile de răspândire a creștinismului, au considerat vizitarea teatrelor ca un mijloc de răspândire a necinstei și ca atare au introdus în învățăturile lor opririle vizitării teatrelor de către creștini. Însă vizitarea teatrelor de mai târziu, chiar da aveau altă menire decât cele din vechime, era considerată un motiv de divorț numai atunci când soția, fără voia bărbatului, era prezentă tot mai des la teatrele nepermise. (Mototolescu 1921: 55).

³⁸ „De va grăi el sau va ști pre alții că grăesc de rău asupra împăratului sau a domnitorului, și nu va spune împăratului sau domnului sau el singur, sau să poruncească cu altcineva” (Î. L 1962, gl. 216, z. 1: 224).

³⁹ „De-i va învrălmăși viața ei ori în ce chip va vrea să afle” (Î. L 1962, gl. 216, z. 2: 224); otrăvirea, atacarea cu arma, erau câteva moduri prin care bărbatul punea în pericol viața femeii. Această amenințare putea fi făcută de către bărbat sau cu ajutorul altor persoane, în taină sau în mod direct pe fondul geloziei. (Mototolescu Dumitru 1921: 51).

⁴⁰ „De-i va învrăjăși întreaga înțeleție a ei, adevă curăția și va pune pre alții să o spurce sau o va da într-aceasta”. (Î. L 1962, gl. 216, z. 3: 224).

⁴¹ „De va avea altă muiarea în casa lui sau părinții ei, sau altcineva, sau într-alt loc, și-i va zice muiarea lui sau părinții ei, sau altcineva, o dată și de doao ori să se dăpărteaze, iară el nu va vrea să facă părăsire de tot de cătră acea curvă, atunce-l lasă muiarea lui”; (Î. L 1962, gl., 216, z. 5: 224).

de zestre și darurile dinaintea nunții, la care de adăuga o treime din averea rămasă soțului.⁴²

Dispozițiile juridice din „Îndreptarea legii”, la glava 215 menționează și alte cazuri în care bărbatul putea să rămână cu zestrea soției și cu darurile dinaintea nunții, dacă femeia, fiind acuzată de adulter, nu-și recunoștea vina, venind cu diverse scuze, precum: sărăcia, năvălnicia⁴³, sau dacă recidiva, după ce în prealabil primise iertare de la soțul ei⁴⁴. Bărbatul avea dreptul să ceară câștig de cauză în fața judecătorului când era necununat cu soția sa, aceasta fiind acuzată de încălcarea fidelității conjugale⁴⁵.

Codul juridic din 1652 al lui Matei Basarab la glava 265 îl obliga pe bărbat să-i plătească soției, valoarea zestrei, dacă aceasta era diminuată din cauza lui⁴⁶. Dacă soțul deprecia un anumit bun adus de femeie prin zestrea ei, trebuia să-l plătească, pentru că, spune aceeași pravilă⁴⁷: „dobânda și paguba zeastrelor care au luat bărbatul, la dînsul vin⁴⁸”.

Potrivit pravilei, soțul avea obligația să acopere tot ceea ce prisosea sau lipsea din zestre, indiferent de condiția sau statutul său social și economic, iar soția dacă-și achiziționa un bun cu banii proveniți din averea ei, respectivele bunuri se adăugau la zestrea ei⁴⁹: „cîte lucrure se vor cumpăra de în zeastrelor muerii, acealea în zeastrelor ei sînt⁵⁰”.

Deși putea să o administreze cu aprobarea soției, bărbatul nu putea să se folosească de zestre și de darurile primite la căsătorie, în scop personal sau pentru gospodăria comună a familiei; în schimb, soția putea să le gospodărească și să le folosească cum credea de cuviință fără aportul soțului, chiar dacă acesta era în viață⁵¹.

La moartea soției, dacă nu erau copii, glava 272, în partea finală a paragrafului patru dispune că bărbatul nu are dreptul asupra zestrei soției ci rămâne cu așternutul patului împreună cu darurile dinaintea nunții⁵².

⁴² Mototolescu 1921: 52.

⁴³ I. L 1962, gl. 215, z. 22: 221.

⁴⁴ „nu-și va piarde numai zeastrelor muiarea ceaia ce va fi făcut preacurvie, ce încă-și va piarde și darurile cîte i-au fost dăruit bărbatul, acealea toate le va lua înapoi”; (Î. L 1962, gl. 215, z. 1: 221).

⁴⁵ „Când se va afla să nu fie cununați, muiarea cu bărbatul, ce vor lăcui așa fără leage și vor putea să se desparță fiecând, și de o va prinde bărbatul făcând preacurvie, iară ea va vrea să șovăiască să zică.....să-și piarză muiarea toate zeastrelor ce va fi având”; (Î. L 1962, gl. 215, z. 3: 221).

⁴⁶ „Zestrile prețuite de bărbat, rămân de sînt, ori de vor muri dobitoacele muerii carele se-au dat zeastre, ori de va hi stricat și va fi părăsit hainele; prețuirea deplină întoarce bărbatul îndărăt, iară zestrea carea nu iaște prețuită la muiarea, iaște și dobândă și pagubă;” (Î. L 1062., gl., 265, al. Mathei: 266.

⁴⁷ Dumitrașcu & Bădescu 2013: 435.

⁴⁸ Î. L 1962, gl. 265, al. Mathei: 266.

⁴⁹ Dumitrașcu & Bădescu 2013: 435

⁵⁰ Î. L 1962, gl. 265, al. Armenopol: 266.

⁵¹ Dumitrașcu & Bădescu 2013: 435.

⁵² „Iarăși muiarea de va muri fără de copil, atunce nu ia bărbatul de în zeastrelor muerii nemica, numai așternutul patului; încă și acela cu socotință și darurile cele de naintea

Zestrea defunctei se întorcea la moștenitorii ei și la cei care i-au înmânat-o bărbatului la căsătorie⁵³.

Un caz special este prevăzut în paragraful al treilea din glava 272, când la moartea unuia dintre soți, dacă existau copii și aceștia decedau ulterior, averea rămasă era împărțită în trei părți: prima parte se cuvenea părintelui rămas în viață, cu a doua parte se făceau pomeniri, iar a treia parte se împărțea rudelor decedatului, părinților, sau în lipsa acestora celor mai apropiate rude⁵⁴. Soțul supraviețuitor trebuia să păzească cu sfințenie obligația prevăzută în pravilă, iar dacă avea copii și se recăsătorea a doua oară, pierdea tot ce a dobândit după moartea partenerului⁵⁵. După deces, în cazul în care existau copii, zestrea mamei se transmitea acestora. Când existau fii și fiice, mama hotăra cui îi lăsa zestrea, de cele mai multe ori fiicele erau privilegiate în astfel de situații⁵⁶.

3. „Cartea Românească de învățătură” de la 1646

Secolul al XVII-lea cere o judecată mai variată și mai complicată decât în trecut. Obiceiul pământului ca drept nescris, cu nomocanoanele scoase din „Sintagma” lui Matei Vlastare și „Exabiblu” lui Armenopol ca drept scris în limbi stăine, nu mai mulțumeau instanțele de judecată a țării. Completarea acestor principii și traducerea lor în graiul țării era cerută în mod imperios de nevoile judecătorești și de răspândirea lor în masa largă a celor ce se judecau⁵⁷. În secolul al XVII-lea cultura în Moldova se înfățișează sub noi aspecte unde se cunoaște triumful limbii române în scrieri, în biserică și în cancelaria domnească.

Cea mai reprezentativă operă juridică a secolului al XVII-lea este „Cartea Românească de învățătură”, cunoscută în istoriografia noastră sub numele de „Pravila Moldovei de la 1646”; aceasta se caracterizează printr-un pronunțat caracter laic, fiind a cincea carte tipărită la îndemnul domnitorului Vasile Lupu.⁵⁸ Pravila lui Vasile Lupu⁵⁹ a apărut în luna mai

nuntei, care au dat muerii lui. Și aceasta să fie după cumu e obiceiul. Așijderea și moștenii muerii iau de la bărbat darurile cele dinaintea nuntei, carele au dat lui. Și așa sînt amîndoao părțile fără pagubă”. (Î. L 1962, gl., 279, al. 4: 270).

⁵³ Mototolescu 1921: 48.

⁵⁴ „Iară ceia ce rămân văduvi fără de copil, ori bărbați, ori mueri, acelora să nu le ia bucatele lor sau ce vor avea nice ceia ce țin deregătorii domnești, nice ceia ce-i țin în județul lor și în eparhie, adecă pre la casele lor, ce să ție părinții sau rudenia mortului a treia parte de bucatele lui, iară ceailaltă de în ceale trei să i se facă de pomeană și de milostenie, iară cea de-a treia să o ție partea care va trăi, au bărbat, au muiare. Iară de va muri și partea care trăiește, adecă care rămîne, atunce rudenia lui pre leage să le împartă”. (Î. L 1962, gl., 272, al., 3: 269).

⁵⁵ Mototolescu 1921: 49. Î. L., 1962, gl., 262, al. 1: 265.

⁵⁶ Dumitrașcu & Bădescu 2013: 436.

⁵⁷ Berechet 1937, nota 4: 167.

⁵⁸ Cronț 1958: 34-35. (în continuare vom prescurta Pravila Moldovei din 1646 sau Cartea Românească de învățătură prin C.R.I).

⁵⁹ Titlul complet al C.R.I este: „Cartea Românească de învățătură de la pravilele românești și de la alte giudețe cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasile Voivodul și domnul țării

1646, textul fiind precedat de stema țării cu stihuri și cu o scurtă prefață semnată de logofătul Eustratie.⁶⁰ Această prăvilă este împărțită în două părți: prima parte cuprinde traducerea *Legii agrare* inspirată din „Ecloga” lui Iustinian, cea de-a doua parte se intitulează *Pravilele împărătești* și au la bază tratatul lui Farinacius.⁶¹ „Pravila Moldovei din 1646” cuprinde reglementări care apără dreptul de proprietate și obligațiile contractuale așa cum erau ele practicate în societatea medievală⁶².

Dispozițiile cu privire la administrarea zestrei sunt cuprinse în partea a doua a manualului de legi. „Cartea Românească de învățătură” îi atribuie tatălui obligația de a-și înzestra fiica la căsătorie și încredințează soțului prerogativa administrării zestrei în timpul căsătoriei.

Dispozițiile juridice ale lui Vasile Lupu îi ridică bărbatului dreptul de proprietate asupra zestrei dacă acesta este acuzat de adulter iar soția o jalbă la judecător pentru a pretinde zestrea în defavoarea soțului⁶³, revendicându-i acesteia darurile chiar și hainele primite în dar de la soț⁶⁴. în cazul în care nu aveau copii; în caz contrar, zestrea trecea în administrarea copiilor⁶⁵.

Femeia își pierdea dreptul de proprietate asupra zestrei dacă era acuzată de adulter, fără să-și recunoască vina, chiar dacă trăia în concubinaj cu soțul său⁶⁶ și își păstra zestrea în cazul în când învinuirile despre adulter erau lipsite de valoare⁶⁷.

Regimul matrimonial instituit de Vasile Lupu distinge două situații de restituire a dotei în cazul unui deces: a) dacă soția era decedată, bărbatul putea beneficia în continuare de zestre numai dacă îi dovedea judecătorului că soția îl înșelase în timpul căsniciei⁶⁸;

Moldovei di în multe scripturi tălmăcite di în limba ilenească pre limba românească. În tipariul domnesc. S'au tipărit în mânăstirea a Trei Sveatitele în Iași de la Hristos 1646". (Berechet Grigore-Ștefan 1937: 165).

⁶⁰Berechet Grigore-Ștefan 1937: 165.

⁶¹ Farinacius a împrumutat cele mai multe idei din legislația lui Iustinian, mai exact din Digeste, acestea fiind izvorul de bază al Basilicalelor; textul Basilicalelor folosit de Farinacius a putut fi o traducere în limba latină dintre traducerile care circulau în manuscris și din care s-au tipărit unele părți chiar în vremea lui Farinacius (Berechet 1931-1932: 37).

⁶² Cronț 1957:47-48.

⁶³ *Cartea Românească de Învățătură* 1961, glava 15, z. 9: 109.

⁶⁴ C.R.I 1961, gl. 16, z. 7: 110.

⁶⁵ „Toate aceste chipuri se scriu pentru paguba dzeastrelor, să înțeleage să fie, cum au dzis, când nu va avea muiarea cuconi; pentru că dacă va avea muiarea cuconi, a cuconilor vor fi dzeastrele ei, iară nu altuia nemănuui, ce să dzice de vor fi cuconi cu acest bărbat, tot ceia vor lua ce va fi” (C.R.I 1961, gl. 16, z. 24: 122).

⁶⁶ C.R.I 1961, gl. 16, z. 27: 113.

⁶⁷ „Nu-s va piiarde dzeastrele sale, vreame ce nu vor arăta la vedeare curvia ei deplin să vadză toți; că giudețul are puteare să socotească foarte de vor fi mărturiile întregi și adevărate și foarte bune” (C.R.I 1961, gl. 16, z. 26: 112).

⁶⁸ „Ispravnicii muerii cei moarte, când vor vrea să ceară și să ia dzeastrele ei înapoi de la bărbat, acest bărbat de-are putea să arate cum muiarea lui, când au fost vie, au fost făcînd precurvie; atunce acesta are ținea toate dzeastrele ei” (C.R.I 1961, gl., 16, z. 13: 111).

b) dacă bărbatul a murit, dreptul de proprietate asupra zestrei îi revenea femeii, în cazul în care aceasta nu-și înșelase soțul în timpul vieții iar la judecător nu era nicio jalbă depusă de soțul ei în care să o acuze de adulter⁶⁹.

Un caz exceptional era atunci când femeia săvârșea adulter și își păstra zestrea, cu condiția ca bărbatul să fi jurat dinainte că nu pretinde zestrea soției dacă aceasta dovedea infidelitate pe parcursul căsniciei⁷⁰. În cazul în care bărbatul își întemeia o familie cu o femeie desfrânată el nu beneficia de zestrea soției dacă aceasta săvârșea adulter⁷¹.

Dispozițiile juridice din „Cartea Românească de Învățătură” nu-i dădeau bărbatului dreptul de administrare a zestrei dacă trăia în concubinaj cu soția și aceasta îl înșelase⁷² și dacă își alunga soția de acasă fără vreun motiv întemeiat⁷³; bărbatul nu dispunea de zestrea soției dacă aceasta era eretică⁷⁴.

„Pravila” lui Vasile Lupu îi acorda bărbatului dreptul la violență domestică asupra soției; dacă aceasta era agresată fără motiv de către bărbat, el avea obligația să-i acorde soției, în caz de divorț, a patra parte din zestre dacă averea era în valoare de 300 de galbeni; dacă averea depășea această sumă bărbatul era obligat să-i ofere soției 100 de galbeni⁷⁵.

4. „Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilante”, 1780 (Muntenia)

În anul 1780 aparține la București primul cod civil greco-român, cunoscut sub numele de „Pravilniceasca condică a lui Alexandru Ipsilante”.

Pravila de la 1652 a avut putere legiuitoare cât a trait domnitorul Matei Basarab, dar după moartea acestuia Î. L. a început să fie lipsită de importanță pentru judecători, deoarece compilarea ei nu corespundea obiceiului pământului, prin culegerile de legi străine extrase din obiceiul altor popoare. În 1780 Alexandru Ipsilante a introdus un cod de legi ce avea legătură cu pravilele împărătești, obiceiul pământului și poveștile Domnului⁷⁶.

„Condica” lui Ipsilante a fost precedată de două hrisoave apărute în 1775; primul hrisov cuprindea dispoziții pentru instanțele de judecată iar al doilea hrisov stabilea normele instituției protimisului⁷⁷. „Cartea de legi” începe cu table de materie, urmată de o prefață după care se desfășoară

⁶⁹ C.R.I 1961, gl. 16, z. 14: 111.

⁷⁰ C.R.I 1961, gl. 16, z. 18: 112.

⁷¹ C.R.I 1961, gl. 16, z. 25: 112.

⁷² C.R.I 1961, gl. 16, z. 4: 110.

⁷³ „Cela ce-ș va goni muiarea den casă, fără de vină, acela să va certa după voia giudețului și-i va dat toate dzeastrelor și ce va fi dobînda dzeastrelor” (C.R.I 1961, gl. 25, z. 4: 122).

⁷⁴ C.R.I 1961, gl. 20, z. 3: 115.

⁷⁵ C.R.I 1961, gl. 20, z. 4: 119-120.

⁷⁶ Mototolescu 1921: 59.

⁷⁷ Berechet 1937: 153.

textul scris pe două coloane, în limbile greacă și română. Cuprinsul conține dispoziții pentru dreptul civil și instanțele de judecată și procedură⁷⁸; reglementările cu privire la zestre sunt cuprinse în articolele 1-10 ale capitolului „Pentru zestre”.

Obligativitatea tatălui în alcătuirea unei foi de zestre este cuprinsă atât în Î. L., cât și în noul cod de legi, elaborat în 1780 de către Ipsilante⁷⁹. Foaia de zestre după ce era iscălită de ginere, trebuia întărită de arhieru sau de către martori locali, „vrednici de credință”, astfel încât ginerile nu mai aveau posibilitatea de a emite pretenții în afara celor consemnate în foaia de zestre⁸⁰. Articolele 5 și 6 pun în lumină practica căsătoriei fetelor de a nu se mărita „după obraze proaste și defăimate⁸¹” pentru a scăpa de cheluala înzestrării. Această practică este adoptată atât de frații săraci cât și de cei bogați care nu vor „să păzească cinstea neamului lor”. Pentru a evita o astfel de practică, legea prevedea punerea averii sub supravegherea unor epitropi sau clerici ai locului, care aveau datoria de a mărita și înzestra fetele rămase în casa fraților⁸².

În cazul decesului soțului, articolul 7 prevedea ca femeia, dacă era în localitate, să alcătuiască un catastif în timp de 6 luni, pentru a-și revendica averea soțului și zestrea ei; în caz contrar, dacă nu se afla în localitate, putea obține administrarea zestrei dacă alcătuiască un catastif în decursul primului an de la moartea soțului, putând astfel să-și recupereze și zestrea în timp de 20 de ani⁸³. Femeia era decăzută din dreptul de administrare a averii și a zestrei dacă nu întocmea un catastif în timp de 6 luni sau la un an de la moartea soțului⁸⁴.

⁷⁸ Berechet 1937: p. 159.

⁷⁹ Numele complet al condiții de legi: „Micul manual de legi, Despre buna orânduială și datoria fiecăreia, din instanțele și din slujbele Principatului Valahiei privitoare la cărmuire. Îndrumare a hotărârei pentru viitor a pricinilor, adunate acum ca model. Dispoziția obiceiurilor pământului, care sunt mai des în întrebuintă împreună cu dispozițiunile din Bazilicale. Pentru păstrarea întocmai a dreptului și pentru neasuprirea cu nici un chip a celor săraci. Alcătuit de prea evlaviosul, prea înțeleptul și prea mărețul domn al întregii Ungrovlahii, domnul Ioan Alexandru Ipsilante voevod. Îl al șaptelea an al domniei lui celei de Dumnezeu păzite..... anul mântuirii 1780, luna septembrie” (Berechet 1937: 154).

⁸⁰ Articolul 1 din Condica lui Ipsilante: „.....și foile de zestre, într-acestași chip prețuite, să de treacă în condice, care condici să se păzească pe la mânăstirile ceale mari, în orice eparhie să va face nunta...”, Pravilniceaca condică 1957: 94; articolul 2: „După ce să va prețui zestrea într-acestași chip și o va primi ginerile, să iscălească însuși foaie de zestre adecă cum s-au mulțumit pe acea zestre și să nu ceară alte lucruri de mare preț. Să fie întărită foaie de zestre și de către arhieru sau de către episcopi din partea locului ori iscălită de marturi vrednici de credință spre dovadă mai bună....”, Pravilniceaca condică 1957: 94.

⁸¹ „Frați cei săraci să fie siliți de a mărita pe surorile lor după puterea lor, dar să păzească cinstea neamului lor, adecă de a nu le mărita după obraze proaste și defăimate, pentru ca să scape de cheltuielile zestrelor.” Pravilniceaca condică 1957, art. 5: 95-96.

⁸² Vezi articolul 6 din Pravilniceasca Condică sau Condica lui Ipsilante 1957: 96.

⁸³ Vezi articolul 8 din Condica lui Ipsilante 1957: 97-98.

⁸⁴ „Iară când muerea după moartea bărbatului său să va lenevi și nu va face catastif de averea bărbatului ei și de lipsa zestrei ei în sorocol de șase luni sau un an, atunci să nu aibă

BIBLIOGRAFIE**Colecții de documente, cronici, memorii și alte izvoare:**

- Ghibănescu, Gheorghe (1912). *Surete și izvoade*, vol. VII. Iași: Editura: Dacia P & D Iliescu.
- Ghibănescu, Gheorghe (1923). *Surete și izvoade*, vol. XIII. Huși: Editura Lețcae.
- Ghibănescu, Gheorghe (1914). *Surete și izvoade*, vol. XVII. Iași: Editura Lețcae.
- Ghibănescu, Gheorghe (1913). *Surete și Izvoade*, vol. XVIII. Iași: Editura Viața Românească.
- Ghibănescu, Gheorghe (1909). *Ispisoace și zapise*, vol. 2, partea I. Iași: Editura: Dacia P. & D. Iliescu.
- Ghibănescu, Gheorghe (1926). *Surete și izvoade*, vol. XVI. Iași: Editura Institutul de Arte Grafice Viața Românească.
- Iorga, Nicolae (1904). *Studii și documente cu privire la istoria românilor: cărți domnești, zapise și răvașe*, partea a II-a, vol. VII. București: Editura I, V. Soceanu.
- Iorga, Nicolae (1906). *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, vol. XVI. București: Editura Ministerului de Instrucție.
- Constantin Harmenopulos (1921) *Manualul legilor sau așa numitele cele șase cărți ale lui* tradus de Peretz Ion. București: Cartea Românească.
- Călători străini despre țările române* (1976) vol. VI. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Călători străini despre țările române* (1983) vol. VIII. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Călători străini despre țările române* (1980) vol. VII. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Călători străini despre țările române* (1973) vol. V. București: Editura Științifică.
- D.R.H (1969), seria A vol. XIX. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- D.R.H (1971), seria A, vol. XXI. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Pravilniceasca condică de la 1780* (1957). București: Editura Cartea Românească.

Studii și articole:

- Berechet, Grigore Ștefan (1937). *Dreptul bizantin și românesc*, vol. 1, partea I: Vaslui: C. Chiriac.

dreptate să ceară lipsa de zestre și să nu i să mai asculte jalba nici a ei nici a moștenitorilor ei” (articolul 9 din Condica lui Ipsilante 1957: 98).

- Berechet Grigore-Ștefan (1933). *Istoria vechiului drept românesc*, vol. 1. Iași: Tipografia Goldner.
- Cronț, Gheorghe (1969). *Ecloga isauriană în Țările Române*, Studii, XXII(1), București: Editura Academiei Republicii Socialiste Române.
- Berechet, Grigore-Ștefan (1931-1932). *Legătura dintre dreptul bizantin și dreptul românesc*. Iași: Presa Bună.
- Cronț, Gheorghe (1958). *Dreptul bizantin în țările române; Pravila Moldovei din 1646*, Studii V.
- Cronț, Gheorghe (1963). *Exabibul lui Armenopol*, Studii, XVI(4).
- Georgescu, Valentin-Alexandru (1980). *Bizanțul și instituțiile românești până în secolul al XVII-lea*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Huț, Anca-Daniela (2010). *Căsătoria în familiile boierești din Țara Românească și Moldova în secolul al XVII-lea. Între constrângeri și interes, Sargeția*. Acta Museu Devensis, serie nouă, I, 2010, Deva: Editura Altip.
- Luca, Zenaida Ana-Maria-Logodna (14 octombrie 2011) *Cuvântul dat și vremea cea bună*, online:<http://www.ghemulariadnei.wordpress.com>.
- Mototolescu, Dumitru (1921). *Darurile dinaintea nunții în dreptul românesc comparat cu cel romano - bizantin și slav*. București: Editura Convorbiri Literare.
- Peretz, Ion (1928). *Curs de istoria dreptului român*, ediție revizuită, vol. II, București: Editura Alex. Th. Doicescu.
- Peretz, Ion (1915). *Curs de istoria dreptului român*, partea I, vol. I. București: Editura Curierul judiciar.
- Răvaș, Dumitrașcu Oana, Bădescu Maria Ramona (2013). *Scurt periplu istoric privind instituția căsătoriei din Antichitate până în epoca modernă*, Arhivele Olteniei, XXVII, București: Editura Academiei Române.
- Tiktin, H. (1883). *O foaie de zestre din 1669 cu două xilografii în text*, Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie, I, fascicula II, București: Editura Academiei Române.

ANEXE

Document din 1 aprilie 1798***Foaițe de zestre dată de Constantin Racoviță fiicei sale, Nastasica***

„Izvod de zestre de cele ce dau fiicei mele Nastasica. 1 Icoană ferecată cu argint, O moșie Putredenii, 8 boi, 6 vaci, 6 iapi, 1 armăsar, 2 rânduri strae nurcă, 2 rânduri cacon, 1 rându singiop, 2 așternut cu perinile lor, 4 prostiri, 2 masă, 12 servete, 2 părechi cuțite de argint cu lingurițele lor, 1 străchinuță de argint, cu lingurița ei, 2 perechi cercei de bălaș, 6 suflețe de țigani, 4 suflețe pentru rădvan i cai hamuri, 12 talgere costor, 6 blide costor, 6 tingiri, 2 sfeșnice⁸⁵.”

Document din 15 aprilie 1652 (7160)***Izvodul de zestre ce dă Zlata Comisoae, fiicei sale Nastasica, măritată cu Panhilitie***

„Izvod de zestre ce am dat cu Zlata Comisoae hicămia Nastasăei și hiiului lui Panhilitie să știe.

lt. 7160 april 15

50 de iepe cu mânzi, 3 perechi de Telegani, 50 de vaci cu viței, 50 de gonitori, 3 pluguri de boi, 3 prisăci de stupi la sat la Cutești în ținutul Botoșanilor și în prisac câția doao sute și doazăci de stupi; 100 de măsurari, 20 de ineli de aur cu pietria; 2 brăe de argintu fără de alte marianțușuri; 6 piulit de argint; 2 coboaci; 2 cupia mari de argint; 2 cupișoari mai mici tij de argintu; 2 părechi de rafturi cu presani; 2 săbii ferecate; 300 de lei, 50 de boi de negoț aceștia ni iau dat înmâmnia după ce nau înzăstrat; o scăfărlie de argint, 300 de stupi ni au dat la sat la Chircești în ținutul Vasluiului, 300 de oi⁸⁶.”

Document din 15 februarie 7259***Dia logofătul al doilea și cu jupâneasa sa Catrina dau zestre ginerelei lor Arghir căpitan, jumătate sat de Berești.***

“Eu, Dia ftori logofăt împreună cu jupâneasa me Catrina datam această scrisoare a noastră la mâna dmsale ginerelei Arghire căpitan și ai fiicii noastre Marii precum să știe că iam dat zăstre giuătate de sat de Berești, care este în ținutul Cohurluiului în Chineja care și noao ni este moșie părintească și scriau dată zestre de soacrămea Maria fata răposatului Vasile vornic, care au ținuto Toderașco Sturza, iar această moșie după cum arătăm mai sus giuătate de sat este a noastră driaptă moșie și aleasă de cătră cumnatumeu Cărste paharnic, cum dlui ca săș ție parte dsale, dintracest sat ce are giuătate de sat, este hotărât de cătră d-lui și după cum mai sus arătăm am dat fiilor noștri ca să le fie ocină în veci și la aceasta scrisoare sau prilejuit mulți Boeri care mai gos să vor iscăli.

7259, Febr. 15

⁸⁵ Ghibănescu 1913, vol. VIII: 375-376.

⁸⁶ Ghibănescu 1926, vol. XVI: 80-81.

Dia biv vtori logofăt, Catrina Sturza, Radul Racoviță biv-vel vornic mam întâmplat la această danie, Constantin Dediul Codreanul vel arman tâmplat, Ioan Costachi postelnic martur mam întâmplat și am scris cu zisa dmsale⁸⁷”.

Document din 8 iulie 1633 (7141)

Ilinca, fata lui Oniul, vint Teiței partea ei de zestre din satul Dinceni, cumpărată de tatăl ei de la Pilat.

„Adecă eu Ilinca, fata Oniului, mărturisescu eu cu această scrisoare a mea cum eu, de bunăvoe mea, am vîndut direaptă moșie a mea, ce au fost data de tatăl miei Oniul, sîn lui Simionce, mie zestre. Deci eu acum am vîndut-o Teiții partea mea din satu, din Dinceni, ce au fost cumpăratură tătîmemieu de la Pilat, din partea Zlătarului, a trie parte din stîlpul din gios și am luat o iapă cu mînzul și așjdere ce au fost cumpărat de la Urîta Lisa, am luat un bou.

Și în tocmeala noastră fost-au Nechifor din Mirești și Gavril Vătămanu din Șătrăreni și Simion Berce de acolo și Nicoară de acolo și alți mulți oameni buni, săteni și megieși. Deci noi, văzîndu de bunăvoe lor tocmeală și deplină plată, noi pentru credința pusu-mi-am peceteile, ca să aibă a-ș face și dres domnescu. Și eu Andronic Săcescul am scris să să știe. S-au scrisu la Șătrăreni. Ilinca iscal, 7141 (1633) iulie 8⁸⁸”.

Document din 1724 (fără lună, zi și loc)

Ioana preoteasa dă fetei sale Paraschiva moșia Orțești la Prut ca zestre

„Adecă eu Ioana preoteasa popii lui Timofte, datam adevărat zapis la mâna fetii mele Paraschivei, precum să să știe că când am măritat pe Lupa fata me iam dat zestre multe vite și bani și acareturi și alte odoară de mare preț, și eu acmu rămîind văduvă și săracă nam avut cu ce înzestre pe Parascheva la măritat ei; eu de a me bună voe nesilită de nimeni iam dat zestre parte de moșie din Orțești, ce o avem la Prut, ca să o stăpânească că Parascheva, iar Lupa să naibă treabă la moșia Orțești nici o dată în veci, ca un ace șua luat parte ei de zestre de altele, și pentru ca să fie știută și de bună credință am chemat și pe alte fețe cinstite de au întărit ca să să crează.

lt. 7232

și am scris eu Toader diac de martur⁸⁹”.

Document din 1785, februarie

Foie de zestre a Catrinei Botezatu măritată cu Teodor Giurcăneanu

„Zăstre ce sau datu ficei noastre Catrina 1785 Fev. O icoană maica Precista-o giubea de maltinu cu sîngiop-tij o rochiia maltinu-o giubea de aclaz cu singiop-1 rochie Stanbol șal-1 rochie Șam alogea-1 Cațaveică cu singiop-1 oghial de cutnie-1 salte de cit-8 cămeși- 2 prostiri-1 cearșaf- 12 șervite-1 rînd de feat de pernă bun-1 rînd de feati mai prost- 2 meși-2 peșchiri de obraz- 2 peșchiri de mâini- 20 basmale- 5 sahan- 2 tîngiri- o căldari mari- 6 talgeri de cositoriu- 1 lighean cu naric lui- 2 lăzi- 2 scoartă turcești- 1 părechi pafale argint cu colanul loru- o

⁸⁷ Ghibănescu 1915, vol. VIII, partea a II-a: 20.

⁸⁸ D.R.H 1971, vol. XXI: 338-339.

⁸⁹ Ghibănescu 1927 vol. XVII: 19.

dughiană în Huși lângă crâșmă- o crâșmă cu pivnița ei- moșia Odăbești cu toate scrisorile ei, dar și soacrăsa să o ție în casă- și alte mărunțișuri ce nu sau arătat aice și să dea Dumnezeu să trăiască și săș dacă îndoite, căci cu zăstre nici o data nime nu să mai ține, ce cu puterea sfântului Dumnezeu.

Anița, Alexandru logofăt⁹⁰”.

Document din 1806 fără loc, 9 iunie.

Diata lui Nicoli Racoviță prin care lasă averile sale la copiii săi: Zmaranda, Tasiica, Catinca, Ionica și Gheorghieș

„Diata dmsale comis Racoviță

Întâiu lasă Epitrop pe dmlui sărdar Alexandru Voinescu și pe dmlui cumnat Enache sulger și izvod iscălit de însumi cu mâna mea pentru zestre ce am dat fu came Zmărănda după care întocma să să urmeze.

Fiicei mele Tanicăi îi lesu moșie Luzeștii cu mori cu iazu cu crâșmă cu sat de pe Racova, cinci suflete de țigani și din celelalte îi lasu precum am lăsat și fiicei mele Zmaranda un izvod de susu arătat bez doi bătrâni ce las ficiilor mei.

Fiicei mele Catinicăi moșie Buhăieștii și Comăneștii după cum îi sau lăsat de răposat moșu său răposat Ștefan Căracaș cum anume să arată și în diată. Iar le măritatu ei să i să dea cinci țigani precum sau dat și celorlalți și toată cheltuiala a zăstriei adevă strae, argintării, să să facă din averea mea.

Lui Ionică I Ghioghieș lasu moșia Șurinești și toți țiganii câți vor mai rămâne pe toți îi lasu copiilor: Catinca, Ionică I Ghiorghieș au să șadă dimpreună cu soția me Safta, pe care soție a me o las stăpână și epitropă pe toate aceste și pe toată avere me, mișcătoare și nemișcătoare. (scris de altă mână) “ Pe Andronachi țiganul cu țiganca și copii lui cum și pe Ion bucătar cu țiganca lui i cu copii lui îi las soții mele Saftii ca săi stăpânească în veci.”

1806 Iunie 9

(Iordachi) Racoviță, (Neculai) Racoviță⁹¹”.

Document din 27 iunie 1685

Alexandra, soția răposatului sulger Gavril Palade, dă de zestre satul Cetățuia fiicei sale Vasilcăi, măritată, în a doua ei căsătorie, cu Gavriliță Costachi vornicul.

„Adică eu Alexandra sulgeroia a lui Gavril sulgeriul, scriu cu acest adivărat zăpis al miei, precum am dat satul Cetățuia zester fetei mele Vasâlcăi vonicesăi, a vornicului Gavriliță, care sâlește ieste la țănutul Tutovii, pea pa Bârladului. Ce este data de Vasâle Vodă d-sale lui Gavriliță sulgeriul, cu vad de moară în apa Bârladului, și în tot locul cu tot venitul. Acest loc l’am date eu zester Vasâlcăi, ca să- I fie moșie driaptă a ei și a fiilor ei în veci⁹²”.

Document fără dată, lună și an

Foaie de zestre în legătură cu juvaierele Anastasiei, fiica Dafinei și soția lui Duca-Vodă

⁹⁰ Ghibănescu 1927 vol. XVII: 19.

⁹¹ Ghibănescu 1913, vol. VIII: 208-209.

⁹² Antonovici 1915, vol. III: 4.

„Mărgăritare si dintr’altele ce s’au datu pre mână Grăbini.⁹³ 1 gherdanu de mărgăritari, mare, cu 7 ughi de auru; 1 gherdanu de mărgăritari mai mănuntu, cu curelea; 8 șiraguri de mărgăritari mare; 1 gherdanu de mărgăritari cu 10 mărgălea de auru, înu trei ațe sucite; 14 șiraguri de mărgăritari, c-au fostu luat u mai de multu cându s’au dusu la Iași; 1 inelu de auru bătutu micșoru, tiju; 1 lanțuhu de auru dinu 60 ughi, tiju. Argintu ș’altea lucruri ce s’au datu la treaba cucoani Grăbini; 222 dramu, 11 linguri, ce s’au datu la treaba cucoani Grăbini. 222 dramu, 11 linguri, ce s’au datu totu întru locu, la linguri să facă; 224 dramu, 2 coboace și o părechie de brățări înbletitea s’au datu la lingurari; 1 băharu cu codiță tiju, 1 taleru tiju. Aceștia s’au datu toate la Măriia Sa Doamna, de au făcutu 24 linguri, amânduroru cucoaneloru, câte 12 linguri unie, să cătea o teacă de argintu”.

Document din 12 ianuarie 1811

Foaie de zestre a Mărioarei, fiica lui Vasile Holban Păharnic

„4.167 galbini în 50.000 lei, în locul moșiei....12 șaraguri mărgăritari hurmuz, 3.200 lei, 1 fluture de diamant, 32 galbini...., 4 șfeșnice argint....,24 părechi cuțite, cu lingurile și furculițele lor, argintăria mesai, în doai topuri de Liptca, 1 lingură mare pentru supî, 200 dramuri de argint, poliiti; 4 solniți poliite..., 12 părăruți de vutcă poliite, 1 zăhărniță argint 120 lei, 1 șal 3.000 lei, 1 gube cu samuri bunu 2.400 lei, 1 scatușcă cu cește poliite și alte lucruri într’ansa 3- galbini, 1 covoru bunu 400 lei, 12 rânduri de strae 4.000 lei, între cari sîntu doai rochii blondă și celelalte cu horbătă, 600 lei; 2 așternuturi, adică doai oghialuri, 2 saltele adămască, 2 prostiri batistă cu horbotî, 4 prostiri olandă bunî, optu Perini cu fețale loru, unu rându de batiste cu horbote, doai de olandă,- cu aceste s’au cheltuitu 2.000 lei; 6 bocialăcuri și 18 batiste cusute, bezu bocialăcuri, 2.300 lei toate; 1 săpetu 8 galbini; 24 tingiri cu căpacile loru și tigăi, tavale și lingură de aramă; 1 lighianu galbănu cu ibricu; tacămurile mesai, pânzături de casî, colțuni de mătasi și de bumbacu, cu alte mărunțușuri, 1000 lei. Alte pânzuri trebuincioasă, bărbătești și fimeești, și lucruri a gospodăriei, cari nu s’au mai însămnat anume..... . Soțul a fost [Iancu] Cananău⁹⁴”.

Document din 7 decembrie 1760 (7269)

Foaie de zestre: Pascal oferă zestre fiicei sale, Catrina, măritată cu ajutorul stolnicului Ion Catargiu

„Zestre fiicei sale Catrinei ce sint să i să de precum arată în gos lt. 7269 Dec.

7

„O sfântă icoană a Maicii Preacinstiții ferecată cu argint peste tot să le fie de ajutor. 12 șiruri mărgăritare-300 lei; un harhar de aur tot cu diamanturi și cu leftul lui iar cu diamanturi-170 lei; un left cu chipt cu tot felul de pietre adică cu zamfir și cu diamanturi și cu alt fel petre-200 lei; o păreche cercei cu zmăranduri și cu diamanturi-120 lei; o păreche cercei cu balsa și cu diamanțele-50 lei; o păreche cercei tij cu diamanturi și cu rubinuri-40 lei; o păreche brățări cut cu 8 rubinuri una și cu diamanturu-200 lei; un inel cu diamant-150 lei; un inel cu zamfir albu-30 lei; 2 inele cu diamanțele-50 lei; un inel cu zamfir-30 lei; un inel de matustat; o salbă de 40 galbeni; o păreche paftale de argint poliite; o păreche tij sade de argint; (12 linguri argint cu v cu toc și cu cuțitele lor); (un toc de cuțite); (2 sălnițe de

⁹³ Iorga 1909, vol. XVI: 130-131.

⁹⁴ Iorga 1909, vol. XVI: 91-92.

argint); un toc de felign de farfurii cu zarfurile lor de argint. O străchioară de argint cu lingura ei de dulcetuți; (un tănbar de stofă); un biniș de lacoa, grecu flur de fier; o rochie de bilacoas cu șarance; o rochie de bilacoas de purtat; o giube de cacom; o giube de purtat; așternutur cu toată orânduiala lor; 2 covoară sagiade; 2 scoarță de pat; 4 perini de părete; un săpet liptănesc; un sopit tij liptănesc mic; 12 tipsii de costorl 1 ladă mare de Brașov; (12 linguri de argint); (un toc de cuțite); 6 tingiri de capacele lor; 1 cămeș cu sarmă și 20 coi fier; 1 masă aliasă cu peșchișul ei ales cu fir și cu șervetele ei curățele și cu fier; 1 scatolcă; 2 mese tij cu șervețele ei și cu mănăștergure lor; 4 mănășterguri fir de obraz; 1 lighean cu ibric și cu peschirul lui; (un sopit lipscănescu); (un alt sopit mititel iar lipscănescu); (o ladă mare); o pivniță de piatră la Eși cu crășma ei din 12 vas (de la Eș); 2 dughene tij la Eș; 5 pog. de vie cu crama lor la Odobești; 5 pog. vie la Gârle împreună cu noi și mai la urmă să rămâe desăvârșit; moșie de la Câmpuri; cal de miere cu tacâmul lui; Leftică cu 6 cai; cămară cu 4 cai; 14 epe cu armăsarii lor; 10 vaci; 10 boi.

Acta Olga Catargi. Surete ms XXVIII, 173. (Rândurile puse în paranteze se vâr șterse în original)⁹⁵”.

Document din 1777 (documentele moșiei Dolniceni-ținutul Dorohoi)

Foaie de zestre

„Juvaiere, moșii, țigani:<Leftic> cu hamur[i] bulgariu, 250 lei; cal de mire cu raft de argint; șe 150 lei; 7 cai galbini, s’au vândut în 315 lei; 3 cai tij galbini s’au vândut 150 lei; 2 cai suri, unul din epi, unul de la mine, 95 lei; 3 cai de la Pomârla-140 lei; 20 epi cu mândzu și un armăsar, 450 lei; 8 tretini cu tretine-150 lei; 150 stupi, înse 130 de la Vlădiceni; 20 de aice; 12 vaci bune câte 15 lei, 180 lei; 2 buhai-40 lei; 200 de lei pentru oi; 250 lei bani gata, cu 50 din căsării ot Răncești; 5 șiruri mărgăritare-70 lei; o tavă de argint cu 8 zarfur[i]; o străchinuț[ă] cu linguri dulcet; o afumătoar[e] argint și stropitoar[e]; o scaltucă cu sipuri, o oglindă de argint; 2 sfeșnice alam[ă]; I giube cu samur, 450 lei; I giube sal cu jder i rochii șam aloge, di purtat, 60 lei; 2 rânduri așternut, 100 lei; I polog, 50 lei; 2 scoarțe bune, 80 lei; 2 covoar[e], 30 lei; 12 blide I 12 talgere, 40 lei; și bocealâc au luat de la Anton; o părechi[i] cuțate argint cu linguri, 30 lei; 2 prostir[i] au luat el, 40 lei; I mesăr: di masc[ă] cuțate argint cu linguri, 30 lei; 2 prostir[i] au luat el, 40 lei; I mesăr: di mas[ă] bun[e], 40 lei; 2 perini catife di pas, 30 lei; 2 basmale di olandă I di ibrii: 30 lei; I lighen cu ibric; 110 lei am dat lui Hadulbei Arman pentru marfa ci s’au luat de la Drăgușeni, care i-am poprit cu Țăgan pentru acești bani, că n-am fostu vinovat să plătesc cu furtușagul cocoilor.

Aceste toate le-am dat cu știință, iar altele, câte zăce și 20 lei, și alte lucruri, nu le țin minte, că s-ar face mare somă; și, de alte lucruri, nu le țin minte, că s-ar face mare somă; și, de s’ar ispiti să mai supere pe copii, să fii blăstămat, de Domnul Dumn[e]zău și de preacurata Maica sa,-că aceste s’au dat toate în frica lui Dumn[e]zău, și copiilor nu li-au rămas să e nic pe gum[ă]tate suma acasta, la un copil ș[i] n’au dreptate să mai cară nimic și am iscălit: [Bașotă>>⁹⁶”.

⁹⁵ Ghibănescu 1944: 274-276.

⁹⁶ Iorga 1904, partea a III-a, vol. VII: 152-153.

Document din 17 aprilie 1669 (1777)-Suceava, aparține doamnei Safta Gospodja, soția Voievodului Ștefan Gheorghe al Moldovei (1653-1658)

„Izvod ce am dat nepoatei Alecsandrei cîndu o am măritatu să se știe.

Leat 7177 Aprilie 17

1 lăntuh de aur, într-un chip cu unul ce am dat giupănesâi lui Miron, amîndoaă într-un chip (la margine: 100 ug. Lanțuhul prețul). 1 lăntuh mai mic cu leftu cu rubinuri, drept 30 ug. 40 ug. Leftul; 1 lăntuh de mărgăritar cu curele, împărțitu cu 8 ațe; 1 lăntuh tij de mărgăritar cu curele și cu 26 ug; 12 ațe; 1 gherdan de curele mari cu 12 ug. Cite de doi ug; 6 șiruri de mărgăritari mari; 6 șiruri de mărgăritar hurmuзу; 12 șiruri tij mărgăritar ce au fost de plete; 1 păreche de sarj de aur cite c-un picior de zanfir și mai sus cu rubinuri, și prețul au fost 80 taleri l...bătuți. 1 păreche de sarji cu diamanturi cu picioarele de zmaragduri; 1 păreche de brățări cu diamanturi și cu rubinuri, 500 lei; 1 păreche brățări de aur cu 5 rosturi, 60 de dramuri; o salbă de galbeni, 208 ug; 1 inelu cu diamanturi mari; 2 inele cu sanfir; 1 inel mari cu bălaș; 3 inele tig cu diamanturi; 1 inel mari bătutu 6 ug; 2 inele de turcosă; 2 inele cu rubinuri; 1 inel mari zmărandu verde; 1 ceapsă cu ținte de argin poleitu; 2 coboaci mari de argintu cînd am dat păhar; 12 linguri mari de argintu; 2 linguri tij poleite; 1 brîu de argint poleitu; 1 coboc mari de argintu și un șahmara și 10 ug de aur i-am datu adoa-zi cîndu o am văzutu; 1 coboc mari de argintu iarăș i-am datu la un Sîn-Văsiu să se știe; 1 teacă de argintu; 1 solniță de argintu; 100 lei dal Vod în Săcreiu; 50 lei i-am datu eu tij de sobol; 1 timbar roșiu de urșinic cu blană de rîs; 1 timbar de adămască galben cu patcea de jder; 1 timbar postavu naramgiu cu patcea de jder; 1 sucnă de șahmara albu; 1 sucnă albastră de șahmara; 1 sucnă roșie de aclazu cu flori de fier; 1 sucnă de tabin gros ca floarea piersăcului; 1 sucnă de tabil festesc; 1 sucnă aclazu roșiu; 1 sucnă aclaz lahani cu ranțuri; 1 habaciu de șahmara cu spinări de sobolu; 1 habaciu de aclazu ne blănitu; 1 șahmara albu și o blană de spinări de sobol i-am datu la Suceavă tij; 1 botcea cusută cu flori cu sîrmă; 2 cămiși cu sîrmă cu mătase neagră; 1 cămașă tij și cu mătasă mohorâtă; 1 cămașă tij și cu mătasă verde; 1 botcea cu flori de fir; 1 cămașă tij și cu mătasă roșie și verde; 1 cămașă tij și cu mătasă verde și derectue; 1 cămașă tij și cu mătasă surmai; 1 cămașă cu izmă galbenă de fir; 1 cămașă de fluturi și cu mătasă; 12 cămiși cu mătase cu fir vîrsatatu; 2 mese leșești; 16 servite cusute cu mătase; 2 năfrâmi de mână una cu fir alta cu sîrmă; 1 polog de aclazu cu dungii, căptușitu cu taftă, cu belciug de argintu; 1 polog de șidă de țintari; 1 părechi cămiși și prostiri de feredeu; 3 perini mari cu taftă îmbrăcate; 4 perini mici cu fobote de fir; 2 năfrâmi de obrazu; 2 otghial de șahmara albu cu prostir de Țarigrad; 1 pilotă de adămască roșie; 1 perini mari de car de urșinic; 1 chepcea naramgie turcească; 1 cergă alabastră turcească; 1 cergă albastră turcească; 1 prostir de Țarigrad; 1 prostir de țară cusut cu rînduri; 1 prostiri tij cusut peste totu; 1 prostir țăsut în țară cu flori cu fir; 1 brîu roșiu de ibrisim; 2 brîe de mătasă de celeb u[n]e; 3 slici cu sobol și de urșinic; 24 blide; 24 talgere de cositor; 1 ibric cu midelniță; 1 midelniță mare tij; 5 tingiri cu căpaci; 2 sfeșnici; 1 scatulcă cu horilă; 11 covoară agimiști; 1 car cu 6 cai suri; 400 talgeri tij i-am datu să-și cumpere altu car să se știe; 300 oi dal vod; 7 epe cu mânzi și un armăsar; 70 matce i-am dat eu la Racova cu loc cu totu-Așijderea ce i-au datu înmă-sa șo Doamna Bălașa și au dus la miri să se știe; 1 covoară agimiști dal Doamna Bălașa; 1 șahmara albu; 1 cupă mari de argintu; 1 rîși, 2 năfrâmi de obrazu, 1 cupă mari de argintu; 2 rîși, 2 năfrâmi de obrazu, 1 cupă mari de argintu tij; 12 năfrâmi cu sîrmă bărbătești; 1 leftu cu diamanturi; 1 inel mare cu 7

zmaragduri și o păreche cămiși bărbătești cu năfrâmi cu brînețe cu totu; 100 ug de aur tij i-au datu; 1 cupă mari de argintu; 2 rîși, 2 năfrâmi de obrazu, 1 cupă mari de argintu tij; 12 năfrâmi cu sîrmă bărbătești; 1 leftu cu diamanturi; 1 inel mare cu 7 zmaragduri și o păreche cămiși bărbătești cu năfrâmi cu brînețe cu totu; 1 cupă mari de argintu; 200 ug de aur tij au datu Doamna Bălașa la spătariul de aur adus Saftii și Mariii surori Alecsandrii, preste totu cu fost 3 sute.-Așjdere ce i-au datu înmă-sa și totu au adus la mine de i-am datu totu eu, să se știe.-Dintru ce i-amu datu din partea surori-sa Saftiei cîndu s-au împărțitu.-1 păreche brățări de aur; 40 ug de aur; 1 cunună de aur cu rubinuri și cu mărgăritar și cu zmaragduri; 1 inel bătutu 6 ug; 2 inele tij 12 ug; 1 lefturi cu zmaragduri; 1 păreche sarji cite cu picior de zanfir și sus cu rubinuri; 20 de dramuri de aur niște pontale stricate; 1 năstrapă mare de argintu cu cuperimîntu și poleită preste totu; 2 linguri de argintu; 2 furculiță tij; 2 linguri mari de argintu și poleite i-au datu vorniceasa Boului; 1 covor agimăscu, 30 de matce; 6 epe mari cu mînzi, 2 sîpete mari; 2 lăzi verzi mari; 1 săcreiu verde, 1 săcreiaș de abanos și poleitu. Safta Gospodja⁹⁷.

Document din 20 februarie 1636 (7144) Suceava:

Manea, din Suceava, soțul Maricăi, tatăl Elenei, socrul lui Cazacul, dă jumătate din Cîrstinești ca zestre ficei sale; primește ajutor de la mănăstirea Solca, vin și miere și dă actul de cumpărare.

„+ Eu, Manea de Suceav[a], și fâmeia mea, Marica, și cu feciorii miei, mărturisescu, cu acest zăpis al nostrum dereptu, de rîndul a giurăte de satu de Cîrstinești, de ținutul Dorohoiului, cum eu am datu acea giurăte de satu dzestre ginere-mieu, Căzacului și fetei mele, Elenei. Dec(i) [l]-au vîndut acea giurăte de sat cu bani gata, cum fost tocmeala. Apoi, l-au dat Ștefan Vod(ă) acel sat, mănăstirei Solcăi. După aceia eu, Manea, și cu fâmeia mea și cu feciorii miei, am cădzutu la nevoe și la slăbitur(ă); n-am avutu ce fac(e), ce am mărșu eu la cinstitu părinte mare, Evloghie, ep(i)sc(o)pu de Rădăuți și la tot Soborul de Solca și m-am rogat cu mare rugă la nevoe, să-m(i) mai dea după acea cumpăratur(ă) a lui Ștefan Vod(ă) și mi-au dat părintele Evloghie și Soborul <de> Solca patru giurăte de vin și trei poloboace de miare. Dec(i) eu, Manea și fâmeia mea și feciorii miei nic(i) o treabă să-nu mai avem, în vec(i), nic(i) mai scorni nimic, pîr(ă) sau cuvinte. Și am dat și ispisocul satului, cel de cumpărat, să fac(ă) ispisoace și derese domnești de pre Acela și de pre acesta zăpisu al nostrum. Iar de să vor găsi alte derese sau scrisori, tot să fie mincinoase, în vec(i).

Și la această tocmeal(ă) fost-au preuți și boiari: pop(a) Grama, și pop(a) Gheorghie, și pop(a) Gonțul, și Coad(ă) vornicul, și Franguli stolnic și Ștefan, fratele mitropolitului <lui> și Dima portar, și Gligorie Cărășcul, și Erimia Iulăș, ce au scris cu dzisa Manei. Pre mai mare credinți, toț(i) ne-am pus pecețile⁹⁸”.

⁹⁷ Tocilescu 1883, anul I, vol. I, fascicula II: 341-342.

⁹⁸ D.R.H, seria A, Moldova, 1996, Vol. XVIII (1635-1636): 377-378. In original documentul apare la Arhivele Statului-Iași, CDXXVII/61, fond: Mitropolia Bucovinei, secția-Diverse, dosar nr. 71/1785, f. 50 r.